УДК 81'373:821.161.2-1
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.28

Приймак А. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської і германської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Король Т. Р.,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ТЕРМІНИ В СУЧАСНОМУ ПОЛЬСЬКОМОВНОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті обґрунтована важливість визначення дефініції «термін» у сучасній славістиці загалом і репрезентовано лінгвістичне наповнення дефініції терміна в сучасному польськомовному дискурсі. Визначено, що серед домінантних завдань, котрі ставить перед нами філологічна наука в царині лексикології, зокрема, та у вивченні термінносистеми окремої мови загалом є дослідження впливу ознак сучасного життя на зміни в термінології. Особливості галузевих терміносистем досліджувалися польськими лінгвістами М.Бонком, Д.Буттлером, С.Гайдою, В.Змажером, Б.Келярем, Є.Лукшиним, В.Новицьким, Г.Ядацькою, Е.Звешхонь, М.Корнацькою, А.Корончевським, М.Куратчиком та іншими. Основною проблемою, що стала поштовхом до здійснення дослідження, є переосмислення ролі й місця термінології у мовознавстві, оскільки сучасні комунікативні тенденції зумовлюють появу нових одиниць, які потребують вивчення. Актуальність статті зумовлена історико-суспільними подіями сьогодення та необхідністю більш детального вивчення лексичної системи польської й української мов. У науковій роботі проаналізовано визначення терміна як мовної одиниці, зіставлено різні точки зору та погляди науковців на те, що можна вважати терміном, а що – ні; подано загальну характеристику термінів у сучасному польському мовознавстві, описано та проілюстровано прикладами різноманітність термінологічних одиниць за тематикою й сферою застосування, а також окреслено та пояснено ознаки термінологічної системи на прикладі польської мови.

Наукова розвідка базується на основних теоретичних і прагматичних аспектах функціонування термінів як частини комунікативного дискурсу, також описано сучасний стан їх дослідження У статті представлено проблему в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Також досліджено актуальність питання щодо визначення поняття терміна, систематизовано його основні ознаки та функції, розкрито поняття терміносистеми і її специфічних ознак; подано аналіз основних досліджень і публікацій із вказаної проблематики; зазначено невирішені питання, порушені в статті, сформульовано висновки та перспективи подальшого дослідження з цієї теми тощо.

Ключові слова: польська мова, лексика, термін, терміносистема, спеціальна лексика, система термінів польської мови, лінгвістичний дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Термінологія є важливою й невід'ємною частиною лексичної системи будь-якої літературної мови, зокрема й польської. Термінологічна система мови складається із сукупності галузевих терміносистем, що є взаємозв'язаними елементами для вираження дефініцій певного дискурсу. Діахронічні дослідження свідчать про те, що така лексика постійно зазнає інтенсивних змін, оскільки мусить адаптуватися до соціокультурного, наукового та технічного прогресу й репрезентувати його на лексичному рівні в мові, що ставить перед вченими чимало актуальних завдань, пов'язаних із вивченням закономірностей творення термінів, однорідності чи неоднорідності їхньої структури, семантики, зв'язку із загальновживаними словами, процесу термінологізації тощо.

Зв'язок польської термінології з важливими науковими та практичними завданнями сучасного мовознавства є багатогранним та охоплює кілька ключових напрямів. Це особливо важливо в контексті глобалізації та розвитку міжнародної співпраці, коли необхідно забезпечити точний та ефективний переклад науково-технічної документації, юридичних текстів та інших спеціалізованих матеріалів. Таким чином, простежуємо безпосередній зв'язок вивчення лексикології польської мови із загальною лексикологією, граматикою та лексикографією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. У славістиці існує низка наукових праць, присвячених теоретичному і практичному вивченню термінології. Так, особливості галузевих терміносистем досліджувалися польськими лінгвістами М.Бонком, Д.Буттлером, С.Гайдою, В.Змажером, Б.Келярем, Є.Лукшиним, В.Новицьким, Г.Ядацькою та іншими. Що стосується вузькоспеціалізованої термінології, то в польському мовознавстві існує тенденція до вивчення такого типу лексем як частин загальнонаукової терміносистеми, прикладом є наукові пошуки Е.Звешхонь, М.Корнацької, А.Корончевського, М.Куратчик, Є. Лукшина та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Досліджувана тема є доволі цікавою та містить велику кількість не окреслених раніше проблем, зважаючи на те, що мова – явище динамічне, а лексична система будь-якої мови, польської зокрема, перебуває в процесі постійного розвитку. Терміни в сучасному польськомовному лінгвістичному дискурсі посідають одне із чільних місць у системі загальної мовознавчої термінології, адже репрезентують групу вузькоспеціалізованих лексем та належать до окремого дискурсу.

Матеріал, викладений у статті, має насамперед практичне призначення в царині мовознавства, оскільки загальна проблема дослідження має новизну, яка полягає в цілісному аналізі термінологічної лексики як репрезентанта загальної лексичної системи польської мови.

Формулювання мети статті. Головною метою цієї наукової розвідки є окреслення дефініції терміна, загальна характеристика термінологічної системи сучасної польської мови як компонента лексики усіх мов світу.

Поставлена мета передбачає реалізацію таких **завдань:**

а) характеристика поняття «термін» у сучасній славістичній науці;

б) висвітлення різних поглядів науковців щодо того, що в мовознавстві може вважатись терміном, а що – ні;

в) систематизація та узагальнення вже відомих напрацювань щодо сучасної польської терміносистеми;

г) окреслення перспектив подальшого дослідження з теми.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У науковій літературі знаходимо кілька визначень терміна як мовознавчої категорії. Лінгвіст Є. Лукшин під цим поняттям розуміє «слово чи словосполучення, що має чітко окреслену, точно визначену структуру поняття, при цьому воно зазвичай однозначне, не підлягає інтерпретації з точки зору емоційного наповнення, втім містить системотвірні властивості» [1, с. 9]. З іншої точки зору підходять до визначення досліджуваного поняття польські лінгвісти та наголошують, що термін це «підрядне словосполучення чи окрема лексема зі спеціальним значенням для вираження форми або професійного поняття і застосування під час пізнання професійних, наукових, технічних об'єктів» [2, с. 5]. Отже, термінологія, на думку вчених, кваліфікується як модус, співвіднесений з конкретною сферою діяльності – набір термінів, що пов'язані один із одним на рівні понять, лексики, семантики, словотвору та граматики.

Зважаючи на важливість визначення дефініції «термін» у сучасній славістиці, польський дослідник С.Гайда окреслює термін так: «лексична одиниця, що виражає поняття, пов'язані з науковою або технічною сферою діяльності соціуму» [3, с. 307]. Українська науковиця, знавець термінології А.Кржанівська вважає, що термін це «спеціальне слово, яке виражає поняття науки, техніки або інших спеціальних галузей та є невід'ємною частиною мовної системи, а також корелює із пізнавально-інформативною функцією мови, пов'язаної із фіксуванням та акумуляцією уже відомих наукових напрацювань й здобутків» [4, с. 21]. Л.Симоненко, відзначає те, що будь-яка наука базується на «чіткій системі взаємозв'язаних між собою термінів, виділених на основі наукового узагальнення визначних ознак явищ об'єктивної дійсності; тому вчена зосереджує свою увагу на співвідношенні терміна та номена, який він позначає» [5, с. 5].

Єдиної, уніфікованої думки про визначення поняття «термін» не представлено і в енциклопедичних словниках. «Encyklopedia językoznawstwa ogólnego» К.Полянського подає термін як «частину лексичної системи, що вживається в окремій царині людської діяльності чи науки стосовно специфічних явищ (понять, об'єктів) у точний та однозначний спосіб» [6, с. 602]. А от у енциклопедії «Українська мова» досліджуване поняття визначається як «слово чи словосполучення, що є позначкою певної галузі науки або техніки» [7, с. 707]. Прикладом, у дискурсі, що обслуговує ділову сферу польської мови це слова *firma, pracownik, spotkanie, raport, zgoda* та інші.

Термін – це слово або словосполучення, яке має спеціалізоване значення в певній галузі знань або діяльності. Термін використовують для точного позначення понять, явищ, процесів чи об'єктів у рамках наукової, технічної, юридичної, медичної або іншої професійної сфери. Завдяки термінам можна уникнути непорозумінь, оскільки вони чітко визначають поняття і не допускають двозначностей, які можуть виникати в повсякденному мовленні. Наприклад:

- Akcelerator – прискорювач (наприклад, у контексті фізики).
- Fototropizm – реакція рослин на світло (в біології).
- Antybiotyk – речовина, що пригнічує ріст бактерій (у медицині).
- Warunki – умови, положення або правила, за якими здійснюється угода.
- Formuła – математичний або хіміко-біологічний алгоритм розв'язання задачі або опису складу певної речовини.

Термін, зазвичай, має специфічне значення тільки в межах певної галузі або контексту: *umiejętności, dochód, inwestycja, edukacja.* Тут доречно також дати визначення лінгвістичному терміну: це спеціалізовані слова або словосполучення, які використовуються для позначення конкретних понять, явищ, процесів або категорій у лінгвістиці (науці про мову). Вони дають точні визначення мовних явищ і використовуються для чіткішого опису та аналізу мовних структур і процесів.

Приклади лінгвістичних термінів:

- ***Fonem*** – мінімальна одиниця мовного звуку, яка має значення в межах певної мови.
- ***Morfem*** – найменша одиниця значення в мові (наприклад, korzeń, prefiks, sufiks).
- ***Jednostka leksykalna*** – абстрактне поняття, яке об'єднує всі форми слова (наприклад, "*list", "listy", "listowanie"* – це різні форми однієї лексеми).
- Zdanie – речення, найменша комунікативна одиниця, виражена завершеною граматично та інтонаційно структурою.

Узагальнюючи викладені думки лінгвістів щодо визначення терміна, можемо погодитися із такою думкою, що терміном є слово (словосполучення) певної мови, яке вживається на позначення однозначних вузькогалузевих понять. Таке визначення є найбільш універсальним, оскільки враховує сферу функціонування термінів у вузькій галузі науки, а також містить базові характеристики термінологічної одиниці – точність семантики та однозначність.

Термінологічна лексика має ще й інші назви – галузева термінологія, спеціальна лексика, вузькогалузева лексика. Усі вони відтворюють сукупність терміноодиниць певної галузі або сфери.

Місце терміна в сучасному польськомовному лінгвістичному дискурсі визначає його особливості. На думку польського науковця, фахівця з термінології Є.Лукшина, найважливішими рисами терміна є такі:

- позначення об'єктів інтелектуальних операцій;
- наявність системотворчих властивостей;
- наявність інформаційно-номінативних властивостей, що детермінуються термінологічними системами [1, с. 16-17].

Інший науковець, С.Гайда, звертає увагу на системність термінів, розуміючи це як їх «відношення та взаємозв'язки

з іншими терміноодиницями в термінологічній системі певної галузі» [8, с. 76-77] і зауважує, що системність терміна має два основні аспекти: зовнішньомовний (термін є репрезентантом сфери наукового знання, поняття, утворення котрого відбувається внаслідок класифікаційно-упорядковувальної діяльності) та внутрішньомовний (виявляється через парадигматичні, синтагматичні, деривaційні та стильові відношення).

Об'єднання термінів у систему є обов'язковим, хоч і штучним процесом. Терміни репрезентовані в ієрархічних, багаторівневих парадигмах, створені за допомогою логічних прийомів аналізу й синтезу. Звідси й лінгвістичне розуміння терміносистеми як природно-штучного утворення, в якому «лексеми є природним матеріалом, а способи його обробки – штучним» [9, с. 129].

Поза тим, для розуміння місця термінів в загальній системі лексики, варто також розглянути ознаки термінологічної системи [10]:

− велика або мала (за кількісним складом) сукупність термінів, які спільно обслуговують комунікативно-тематичну чи комунікативно-ситуативну сферу спілкування – у діловій сфері польської мови можемо виділити кільки підсфер: *комунікація (oferta, kontrakt, negocjacje), люди (pracownik, pracodawca), фінансові терміни (podatek, zysk);*

− комунікативна співвіднесеність і структурна пов'язаність термінів один з одним та з системою загалом – *obligacje, akcje, kapital;*

− відсутність терміна, який би не входив в ту чи ту терміносистему та існував як окрема одиниця;

− межі терміносистеми можуть бути дуже чіткими чи розмитими, терміносистеми можуть накладатися одна на одну, утворюючи перетинання терміносистем так, що одна лексична одиниця може належати до декількох терміносистем: *koszt* – існує у багатьох терміносистемах.

Терміни є важливою частиною польської мови, адже вони допомагають адаптуватися до змін у сучасному суспільстві, науці, певній галузі промисловості тощо. Сучасний науково-технічний прогрес обумовлює й зміни в підходах до лексикології. Сучасні технології дозволяють використовувати корпуси текстів та методи машинного навчання для автоматичного вилучення та класифікації термінів, що значно прискорює процес створення словників та полегшує дослідження терміносистем споріднених або неспоріднених мов. У термінах віддзеркалюються актуальні та нові процеси і явища, що відбуваються в світі, їх знання розширюють лексикони мовців, зберігають сучасність і актуальність мови.

Матеріал, систематизований та поданий у цьому дослідженні терміносистеми польської мови має теоретичне та практичне значення. Таким чином, теоретичне значення пошуку полягає в розширенні уявлення про сучасну лексику, терміни та їх уживання в мовленні, систематизації відомих напрацювань у обраній галузі сучасного мовознавства. Практична цінність – у можливостях подальшого грамотного використання різногалузевої термінології; для укладання міжмовних польсько-українських та українсько-польських термінологічних або тематичних термінологічних словників.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. У сучасному лінгвістичному дискурсі польської мови, як і в славістиці чи мовознавстві загалом, немає одностайності щодо дефініцій понять «термін» або «терміносистема». Такі лексеми кваліфікують як одиниці термінологічної системи мови, що створюються для точного і не двозначного вираження галузевих понять, для позначення спеціальних предметів, як правило, вузькоспеціалізованої царини. Найважливішими ознаками терміна визначаємо його стислість, системність, однозначність в межах терміносистеми вживання, точність семантики, високу інформативність.

Дослідження термінології сучасної польської мови має широкі перспективи, особливо в контексті зростаючої співпраці між Україною та Польщею (зокрема у контексті сфери лексики ділового спілкування). Доволі перспективним є також і порівняльне вивчення окреслених мов: міжмовні відповідності в різних галузях (наприклад, технічній, медичній, юридичній, діловій); визначення особливостей формування термінів у кожній мові та їх впливу на міжмовну комунікацію; виявлення можливих непорозумінь, пов'язаних з використанням термінів у різних культурних контекстах; використання методів машинного навчання для автоматичного вилучення та класифікації термінів.

Література:

1. Lukszyn J. Termin i system terminologiczny w świetle praktyki terminograficznej. Języki specjalistyczne. Metajęzyk lingwistyki [pod red. J. Lukszyna]. Warszawa : AQUILA, 2001. S. 7–26.
2. Головін Б. М. Лінгвістичні основи вчення про терміни: [навч.пос. для філолог.спец.вузів]. К.: Вища школа, 1987. 104 с.
3. Gajda S. Zawartość treściowa terminu a nauka o terminach. Poradnik językowy. Warszawa, 1982. №5. S. 307–316.
4. Крижанівська А. В. Склад і структура термінологічної лексики української мови. К. : Наук. думка. Електронний ресурс, режим доступу: CiNii 図書 – Склад і структура термінологічної лексики української мови (дата звернення 05.02.2025).
5. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології . К. : Наук. думка. Електронний ресурс, режим доступу: Формування української біологічної термінології – Людмила Олександрівна Симоненко – Google книги (дата звернення 05.02.2025).
6. Encyklopedia językoznawstwa ogólnego [red. K. Polański]. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2003. 731 s.
7. Українська мова : Енциклопедія; [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін]. [3-тє вид., зі змінами і доп.]. К. : Вид-во «Укр. енцикл.» імені М. П. Бажана, 2007. 856 с.
8. Gajda S. Wprowadzenie do teorii terminu. Opole : WSP, 1990. 145 s.
9. Лещук Т. Й. До проблеми термінологічних запозичень у мові науки і техніки. *Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць*. К.: КНЕУ, 2007. Вип. VII. С. 53–57.
10. Тимошук Р.П. Лінгвістична термінологія в польській мові: лексикографічний аспект: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, спец: 10.02.03 – слов'янські мови. Київ, 2012. 229 с.

Pryimak A., Korol T. Terms in modern Polish-language linguistic discourse

Summary. The article substantiates the importance of defining the term in modern Slavic studies in general and presents the linguistic content of the term definition in modern Polish-language discourse. It is determined that among the dominant tasks that philological science sets before us in the field of lexicology, in particular, and in the study of the terminological system of a particular language in general, is the study of the influence

of the features of modern life on changes in terminology. The features of industry terminological systems were studied by Polish linguists M. Bonk, D. Buttler, S. Gajda, V. Zmazer, B. Kelyar, E. Lukshin, V. Nowycki, G. Jadaczka, E. Zweszhon, M. Kornacka, A. Koronczewski, M. Kuratchyk and others. The main problem that prompted the research is the rethinking of the role and place of terminology in linguistics, since modern communicative trends lead to the emergence of new units that require study.

The relevance of the article is due to the historical and social events of the present and the need for a more detailed study of the lexical system of the Polish and Ukrainian languages. The scientific work analyzes the definition of a term as a linguistic unit, compares different points of view and views of scientists on what can be considered a term and what cannot; provides a general characteristic of terms in modern Polish linguistics, describes and illustrates with examples the diversity of terminological units by subject and scope, and also outlines and explains the features of the terminological system using the example of the Polish language.

Scientific research is based on the main theoretical and pragmatic aspects of the functioning of terms as part of communicative discourse, and the current state of their research is also described. The article presents the problem in general terms and its connection with important scientific and practical tasks. The relevance of the issue of defining the concept of a term is also investigated, its main features and functions are systematized, the concept of a term system and its specific features are revealed; an analysis of the main studies and publications on the specified issues is presented; unresolved issues raised in the article are indicated, conclusions and prospects for further research on this topic are formulated, etc.

Key words: Polish language, lexis, term, term system, special vocabulary, system of terms of the Polish language, linguistic discourse.